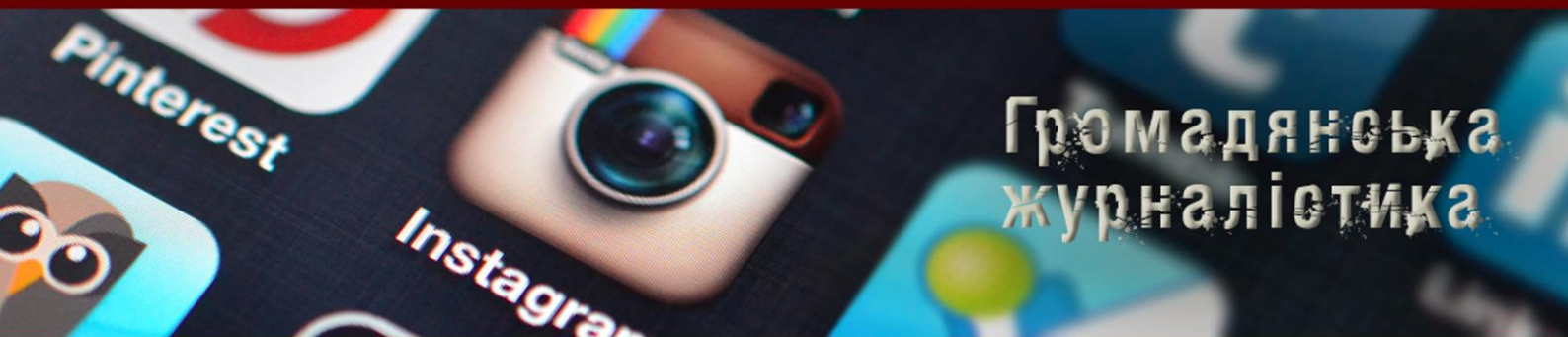

*Робоча програма
навчальної дисципліни*

K a r a z i n M e d i a T o p o s G r o u p 2 0 1 9

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра медіакомунікацій

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
роботи

“ _____ ” _____ 2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ГРОМАДЯНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА

рівень вищої освіти другий (магістерський) рівень

галузь знань 06 – «Журналістика»

спеціальність 061 – «Журналістика»

освітньо-професійна програма «Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика»

вид дисципліни за вибором

факультет Соціологічний

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

26 червня 2019 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Ярьсько К. В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри медіакомунікацій;
Соломадін І. М., старший викладач кафедри медіакомунікацій

Програму схвалено на засіданні кафедри медіакомунікацій

Протокол від 20 червня 2019 року № 6

Завідувач кафедри медіакомунікацій

_____ Л. В. Стародубцева

Програму погоджено методичною комісією соціологічного факультету

Протокол від 25 червня 2019 року № 9

Голова науково-методичної комісії соціологічного факультету

_____ Ю. Г. Сорока

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Громадянська журналістика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки другого (магістерського) рівня спеціальності 061 – «Журналістика» освітньо-професійної програми «Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: ознайомлення студентів із трансформацією комунікативних практик сьогодення під впливом нових інформаційних технологій та особливостями громадянської журналістики; формування навичок професійно-практичної діяльності громадянського журналіста.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни: знайомство з ключовими концептами та структурою громадянської журналістики, формування уявлення про її місце у системі сучасних засобів масової комунікації; розгляд питань комунікації на базі цифрових медіа, дискусивних трансформацій, проблем діалогу в громадянській журналістиці.

1.3. Кількість кредитів: 3 кредити

1.4. Загальна кількість годин: 90 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
16 год.	4 год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
58 год.	82 год.
Індивідуальні завдання	
0 год.	

1.6. Заплановані результати навчання: формування у студентів уявлення про методи і прийоми роботи громадянського журналіста; оволодіння головними інструментами створення онлайн-проектів у сфері громадянської журналістики; знайомство з ключовими концептами громадянської журналістики, особливостями подачі інформації онлайн, інтерактивним спілкуванням; розробка і реалізація індивідуальних інтернет-проектів, а саме створення та підготовка до презентації власного онлайн-проекту з громадянської журналістики.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Комунікації у соціальних мережах

Тема 1. Глобалізація, нові медіа і соціальні мережі

Нові медіа як інструмент соціальних змін. Національна безпека. Інтерактивність і нові медіа. Індустрія нових медіа. Нові медіа як союз інтерактивних комунікаційних технологій і цифрових способів доставки інформації, в якому головним посередником є мережа Інтернет. Основні теоретичні підходи до визначення соціальних мереж. Функції соціальних мереж. Класифікація соціальних мереж в інтернет-середовищі. Приклади популярних соціальних мереж.

Тема 2. Комунікація у віртуальному середовищі

Політична комунікація; громадська діяльність; розваги, гра, творчість. Електронна комерція. Особливості вербальних і візуальних текстів в Інтернеті. Проблема культурного перекладу тексту на мову цифрових медіа. Виклик Четвертої науково-технічної революції і необхідність радикального повороту в освіті. Застосування соціальних інтернет-мереж в освіті. Освіта 2.0 vs. 3.0 – що це значить? Діалогічне мислення – це те, що потрібно ХХІ століттю? Мультимедійне середовище та збереження суб'єктності. Нові медіа та нова освіта – що спільного між ними? Вплив соціальних мереж на сучасну освіту. «Цифровий етикет» – що це значить? Перспективи розвитку мультимедійних засобів в освіті. Перспективи розвитку освіти в мультимедійній середовищі. Медіаосвіта: критичне мислення та аналіз медіатекстів.

Тема 3. Дискурсивні трансформації. Діалог і соціальні медіа

Суб'єкт-об'єктні відносини в сучасній медіакulturі. Медіапрактика та проблема авторського самовираження. Маніпулятивні та сугестивні прийоми комунікації в соціальних мережах. Засоби розпізнавання маніпуляцій та запобігання їх впливу на свідомість користувачів соціальних мереж. Медіапросьюмеризм як тип компетентного медіаспоживання. Емоційно-ціннісні та поведінкові риси медіапросьюмера. Користувач нових медіа як новий тип споживача медійної інформації. Діалог у сучасному суспільстві: можливості та обмеження. Спілкування в соціальних мережах: між маніпуляцією і діалогом. Інтерактивність і діалог. Типи діалогу. Проектування нових підходів і практик діалогу в сучасному інформаційному середовищі.

Тема 4. Соціальні мережі та громадянська журналістика

Соціальні мережі як джерело інформації. Оперативність та швидкість розповсюдження інформації в соціальних мережах. Методи і прийоми пошуку інформації в соціальних мережах. Верифікація інформації з соціальних мереж: способи та сервіси. Формування інформаційного порядку денного у соціальних мережах. Функція зворотного зв'язку як можливість дослідження громадської думки з суспільно-значущих питань. Вплив лідерів громадської думки на формування інформаційних полів. Ефективні стратегії поширення медіаконтенту. Приклади застосування медіаінструментарію соціальних мереж в українських інтернет-ЗМІ.

Розділ 2. Громадянська журналістика в Україні

Тема 1. Громадянська журналістика в українському медіапросторі

Громадська та громадянська журналістика. Відмінності громадянської журналістики від професійної. Громадянськість як особистісна якість сучасної людини. Громадянськість в українському суспільстві: історія, сучасність, перспективи. Характерні ознаки сучасного громадянина. Складання звернення до громади з будь-якої проблеми. Соціальна відповідальність лідерів громадської думки. Характеристика громадянської позиції українських журналістів. Просвітницька функція громадянської журналістики. Проблеми української медіасфери. Особливості медіаринку України, необхідність його реформування.

Порушення свободи слова та етичних правил у практиці сучасних українських ЗМК. Етичні норми як складова соціальних норм. Зв'язок між етикою та безпекою. Ризики в громадянській журналістиці. Громадянська журналістика як втілення свободи слова. Вправа на занятті: формування кодексу правил громадянського журналіста. Д/з: Написати текст, в якому обґрунтувати етичні правила для власного проекту громадянської журналістики.

Тема 2. Інтерактивність в громадянській журналістиці

Інтерактивність як характерна ознака сучасної журналістики. Телеконференції, чати, розсилки новин, форуми, коментарі. Спеціальне інтерактивне спілкування – звернення до експертів, учасників події тощо. Антикризові онлайн-комунікації. Поняття кризи. Позитивні та негативні сторони кризових явищ. Зниження рівня дії протиріч. Цільова група в зовнішніх онлайн-комунікаціях. Профілактика кризи. Приготування до комунікації в умовах кризи. Пряма відповідь. Асиметрична відповідь. Гумор та художні прийоми в антикризових комунікаціях. Д/з: Підготувати презентацію власного проекту з громадянської журналістики. Відкрите заняття з презентації власних журналістських проектів: тема, ідеї, реалізація задумів, написані твори, враження, відгуки, власні надбання.

Тема 3. Розслідування в громадянській журналістиці

Розслідування як жанр журналістської діяльності і метод журналістської діяльності. Характеристика та ознаки журналістського розслідування. Тематика розслідувань. Гіпотеза розслідування. Кабінетне та польове розслідування. Онлайн-розслідування. Труднощі та перешкодження в розслідуваннях. Ризики журналістського розслідування. Етика журналістського розслідування. Правила безпеки. Цифрова безпека. Збір та аналіз інформації, робота з документами в журналістському розслідуванні. Збір інформації у відкритих реєстрах та інтернеті. Збір інформації в соціальних мережах. Верифікація інформації та джерела. Спостереження як метод збору інформації в журналістському розслідуванні. Люди як джерело інформації в журналістському розслідуванні. Інтерв'ю в журналістському розслідуванні. Систематизація даних в журналістському розслідуванні. Хронологія розслідування. Реконструкція подій. Викривлення фактів та надання неточної інформації в розслідуванні. Фактчекінг. Перевірка інформації. Сторітелінг журналістського розслідування. Д/з: 1. Створити сторітелінг до журналістського розслідування. 2. За темою власного проекту знайти та проаналізувати кілька способів організації інтерактивного спілкування з читачами онлайн-ресурсу.

Тема 4. Робота з інформацією в громадянській журналістиці

Поняття джерела інформації. Достовірна та недостовірна інформація. Відкриті джерела. Компетентні джерела. Конфіденційна інформація. Документ як джерело інформації. Документ у вузькому та широкому сенсі. Людина як джерело інформації. Об'єктивність та суб'єктивність інформаційного джерела. Межі компетентності. Предметно-речове середовище як джерело інформації. Межі компетенції автора. Методи роботи з інформацією: аналіз, порівняння, узагальнення, класифікація, аналогізування, моделювання, висновки. Поняття «журналістський матеріал», «журналістський твір», «журналістське розслідування». Вправи: способи представлення документів у власних текстах, відділення свого тексту від інформаційних джерел, правила посилання, збереження авторства. Д/з: 1. Написати авторський журналістський текст українською мовою за обраною тематикою з використанням українських інформаційних джерел. 2. Познайомитись з будь-яким спеціальним проектом громадянської журналістики.

Тема 5. Data-журналістика в громадянських журналістських проектах

Журналістика відкритих даних. Перспективи розвитку data-журналістики в Україні. Державна підтримка відкритих баз даних. Закон «Про доступ до публічної інформації». Дані як суспільне надбання. Авторське право. Вільні ліцензії. Creative Commons. Відкриті дані в державному управлінні, економіці, політиці, науці, освіті, культурі. Data-журналістика як професія. Статистичні зведення. Графіки. Графи. Списки. Реєстри. Карти.

Текст. Цифрові дані. Фото, відео. Збір та обробка даних. Аналіз даних. Технології роботи з даними. Перевірка інформації. Перевірка джерела інформації. Точність даних. Перетворення даних. Візуалізація даних. Інфографіка. Таблиці. Висновки. Прогнозування. Д/з: За темою власного проекту знайти дані у відкритих джерелах і на основі цих даних написати текст (або зробити відео).

Тема 6. Медіа громад

Ініціатори та власники українських медіа громад: активісти, громадська організація, університет, студентська організація, релігійна громада, профспілка, професійна організація тощо. Цільова аудиторія. Менеджмент. Фінансування. Створення команди медіа громади. Редакційна політика медіа громад. Поєднання вироблення контенту з активізмом. Організація медійних подій. Соціальна база медіа громади. Соціальне партнерство. Співробітники та волонтерство в медіа громади. Залучення аудиторії, інтерактивна взаємодія. Незалежність та підзвітність. Д/з: Познайомитись з проектами медіа громад (за територіальною, інституціональною чи професійною ознакою) та підготувати презентацію за темою «Медіа громад в Україні».

Тема 7. Актуальні проекти української громадянської журналістики

Тематичні проекти української громадянської журналістики. Професійні проекти. Новинні проекти. Журналістські розслідування. Диференціація як характерна особливість сучасного інформаційного середовища. Відкритість журналістських робіт та водночас зосередженість на певній цільовій аудиторії. Особливості роботи з професійною цільовою аудиторією. Елітарний характер спеціальної журналістики. Проекти розслідувань в громадянській журналістиці. Використання спеціальних матеріалів у журналістській роботі; тематичне інтерв'ю; написання журналістських статей на основі бази досліджень; написання ексклюзивного матеріалу як вступу до спеціальної статті; перетворення у нову форму (наприклад, текст у ТВ-репортаж, youtube-блог тощо); проведення журналістського розслідування на основі оприлюдненого профільного розслідування; узагальнення за групою публікацій. Інтеграція, диференціація, аналогізування та моделювання як методи розвитку інформаційної сфери. Вправа на занятті: презентація проекту у галузі громадянської журналістики з точки зору аналогу для власного проекту. Д/з: 1. Розробити текст-презентацію існуючого журналістського онлайн-проекту для українського суспільства або написати іноземною мовою текст-презентацію українського журналістського онлайн-проекту для іноземної аудиторії).

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с. р.		л	п	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Комунікації у соціальних мережах												
Разом за розділом 1	46	8	8	–	–	30	46	2	2	–	–	42
Розділ 2. Громадянська журналістика в Україні												
Разом за розділом 2	44	8	8	–	–	28	44	2	2	–	–	40
Усього годин	90	16	16	0	0	58	90	4	4	0	0	82

4. Теми семінарських і практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма навчання)	Кількість годин (заочна форма навчання)
	Розділ 1. Комунікації у соціальних мережах	8	2
1	Глобалізація, нові медіа і соціальні мережі	2	2
2	Комунікація у віртуальному середовищі	2	–
3	Дискурсивні трансформації. Діалог і соціальні медіа	2	–
4	Соціальні мережі та громадянська журналістика	2	–
	Розділ 2. Громадянська журналістика в Україні	8	2
1	Громадянська журналістика в українському медіапросторі	2	2
2	Формування кодексу громадянського журналіста	2	–
3	Методи роботи з інформацією в громадянській журналістиці	2	–
4	Актуальні проекти української громадянської журналістики	2	–
	Разом	16	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин (денна форма навчання)	Кількість годин (заочна форма навчання)
1	Розділ 1. Комунікації у соціальних мережах	30	42
	Розробка та захист авторського інтернет-проекту, репрезентованого в соціальних мережах		
2	Розділ 2. Громадянська журналістика в Україні	28	40
	Створення та презентація власного проекту громадянської журналістики на платформі Enigma		
	Разом	58	82

6. Індивідуальні завдання

За дисципліною «Громадянська журналістика» індивідуальні завдання не передбачені.

7. Методи контролю

Поточний контроль: усні опитування на заняттях за контрольними програмними питаннями поточної та попередніх тем; мікроконтрольні роботи, які проводяться на початку заняття; оцінювання ступеню активності студентів та якості їх відповідей на заняттях; тестові завдання.

Контроль виконання самостійних робіт: перевірка виконання творчих завдань (усна доповідь, есе, індивідуальні та колективні мультимедійні презентації).

Контрольна робота з розділу 1 «Феномен громадянської журналістики».

Підсумковий контроль (екзамен): перевірка рівня засвоєння студентами теоретичного та практичного навчального матеріалу в цілому; вміння студента використовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання				Екзамен	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом		
Т 1–4	Т 1–7	15	60	40	100
15	30				

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90–100	відмінно
70–89	добре
50–69	задовільно
1–49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

Розділ 1. Комунікації у соціальних мережах

1. Айзексон В. Інноватори. Як група хакерів, геніїв та гіків здійснила цифрову революцію. Київ : Наш Формат, 2017. 488 с.
2. Бакулев Г. П. Массовая коммуникация. Западные теории и концепции. Москва : Аспект-пресс, 2005. 176 с.
3. Дебрэ Р. Введение в медиологию / пер. с фр. Москва : Практис, 2010. 368 с.

4. Дейк Т. А. ван. Язык, познание, коммуникация / пер. с англ. Благовещенск ; М. : ГУ-ВШЭ, 2000. 608 с.
5. Иванов Д. В. Виртуализация общества : версия 2.0. Санкт-Петербург : Петербургское Востоковедение, 2002. 217 с.
6. Кастельс М. Галактика Интернет. Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / пер. с англ. Екатеринбург : У-Фактория, 2004. 328 с.
7. Маклюэн М. Понимание медиа : Внешние расширения человека / пер с англ. Москва ; Жуковский : Канон-Пресс-Ц, Кучково Поле, 2003. 462 с.
8. Манович Л. Язык новых медиа / пер. с англ. Москва : Ад Маргинем, 2016. 400 с.
9. Новые медиа : социальная теория и методология исследования : словарь-справочник / отв. ред. О. В. Сергеева, О. В. Терещенко. Санкт-Петербург : Алетейя, 2015. 264 с.
10. Encyclopedia of New Media : An Essential Reference to Communication and Technology / ed. by Steven G. Jones. Thousand Oaks, CA : Sage Publications, 2003. 532 p.
11. New Media, Old Media / ed. by Natalie Fenton. London, New Delhi : Journalism & Democracy in the Digital Age. London : SAGE Publications, 2010. 220 p.
12. New Media Language / ed. by Jean Aitchison and Diana M. Lewis. London ; New York : Routledge, 2004. 209 p.

Розділ 2. Громадянська журналістика в Україні

1. Гресько О. В. Роль і місце громадянської журналістики у процесі творення новин // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2015, № 2 (22). С. 76–80.
2. Журналистское расследование : История метода и современная практика / под ред. А. Д. Константинова. Санкт-Петербург : «Издательский дом Нева» ; Москва : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. 480 с.
3. Засоби масової інформації : професійні стандарти, етика та законодавчі норми : наук. видання / укл. : Т. Петрів, А. Сафаров, В. Сюмар, О. Чекмишев О. Київ : Ніч лава, 2006. 100 с.
4. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
5. Кузнецов И. Н. Информация : сбор, защита, анализ : учеб. пособие для вузов / И. Н. Кузнецов. — М. : ООО Изд-воЯуза, 2001. — 320 с.
6. Ла Рош, фон В. Вступ до практичної журналістики : навч. посібник / пер. з нім В. Климченка, А. Баканова; за загал. ред. В. Ф. Іванова та А. Коль. Київ : АУП, 2005. 229 с.
7. Ноель-Нойманн Е. Громадська думка // Публіцистика. Масова комунікація : Медіа-енциклопедія / за заг. ред. В. Ф. Іванова. Київ : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2007. С. 115–128.
8. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. Київ : НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2014. 260 с.
9. Халер М. Пошук і збір інформації : навч. посібник / пер. з нім. за загал. ред. В. Ф. Іванова та А. Коль. Київ : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2006. 308 с.

10. Birley S. How to Be a Blogger and Vlogger in 10 Easy Lessons : Learn how to create your own blog, vlog, or podcast and get it out in the blogosphere! Cumbria, UK : Walter Foster Jr ; Spi edition, 2016. 64 p. (Super Skills).

11. Hernandez R. K., Rue J. The Principles of Multimedia Journalism : Packaging Digital News . New York ; London : Routledge, 2015. 232 p.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відеолекції, інше методичне забезпечення

Розділ 1. Комунікації у соціальних мережах

1. Лапина-Кратасюк Е. Особенности новых медиа URL : <https://postnauka.ru/video/38005> (дата звернення: 11.06.2019).

2. Добро пожаловать – web 4.0. URL : <https://eveda.wordpress.com/2010/10/01/%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%B6%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%8C-%E2%80%93web-4-0/> (дата звернення: 15.06.2019).

3. Соломадин И. Образование 2.0 : Индивидуальная траектория, особая среда и равноправие участников. URL : <http://blog.schoolchampion.in.ua/2011/07/obrazovaniye-2-0/> (дата звернення: 13.06.2019).

4. Соломадин И. Новые медиа : между манипуляцией и диалогом. URL : https://issuu.com/mediatopos2/docs/media-studies-for-site__2_ (дата звернення: 14.06.2019).

5. Соловьяненко Д. В. Ключевые принципы веб 2.0. URL : <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6913/22-Solovyanenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.06.2019).

6. О'Рейлі Т. Що таке веб 2.0. URL : <https://www.rulit.me/books/shcho-take-veb-2-0-read-250163-1.html> (дата звернення: 16.06.2019).

7. Сервисы web 2.0. Презентация URL : <https://ppt-online.org/90106> (дата звернення: 13.06.2019).

8. Новые медиа и сетевой принцип социальной организации. URL : <http://www.towave.ru/pub/pravila-vzaimodeistviya-v-sotsialnykh-media.html> (дата звернення: 10.06.2019).

9. Надгосударственный характер сетей. URL : <http://www.belaruspartisan.org/m/opinions/208145> (дата звернення: 14.06.2019).

10. Виртуальные сообщества как новая форма социальности: виртуальное общество? URL : <http://www.rae.ru/monographs/23-644> (дата звернення: 10.06.2019).

11. Филь М. Влияние феномена социальных сетей на процессы самоорганизации общества. URL : <http://niisocio.ru/press-centr/nauchnye-stati/142-vliyanie-fenomena-otsialnykh-setej-na-protsessy-samoorganizatsii-obshchestva> (дата звернення: 15.06.2019).

12. Jenkins H. Transmedia Storytelling. URL : http://henryjenkins.org/2007/03/transmedia_storytelling_101.html (дата звернення: 13.06.2019).

13. Virtual Society? URL : <http://virtualsoociety.sbs.ox.ac.uk/> (дата звернення: 10.06.2019).

Розділ 2. Громадянська журналістика в Україні

1. Блоги всеукраїнських інтернет-видань. URL : <http://www.pravda.com.ua/>, <http://24tv.ua/>, <http://www.radiosvoboda.org/>, <http://www.hromadske.tv/air/efir/>, <http://zik.ua/>, <http://www.galychyna.if.ua/>, <http://report.if.ua/>, <http://gk-press.if.ua/> (дата звернення: 10.06.2019).
2. Дзеркало тижня. URL : <http://dt.ua/> (дата звернення: 12.06.2019).
3. Журналістика даних : посібник. Громадянська журналістика даних. URL : <http://texty.org.ua/pg/chapter/newsmaker/read/40161/41883> (дата звернення: 16.06.2019).
4. Половинчак Ю. М. Особливості функціонування української блогосфери URL : http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/polovynchak_y._features_of_functioning_of_ukrainian_blogosphere.pdf (дата звернення: 13.06.2019).
5. Ткаченко І., Фенько Н., Фомін Є. Професійні основи блогера. URL : <http://uhrf.org/download/32.pdf> (дата звернення: 10.06.2019).
6. Українська блогосфера. URL : <http://blogosphere.com.ua/> (дата звернення: 12.06.2019).
7. Фактор внутрішнього цензора. URL : http://www.telekritika.ua/redpolitics/2012-02-24/69839?theme_page=160& (дата звернення: 15.06.2019).
8. Центр демократії та верховенства права. URL : <http://cedem.org.ua/> (дата звернення: 10.06.2019).
9. Шенкнех М. Українська блогосфера : хто, коли, навіщо? // MIXARIUM. URL : <https://mixarium.wordpress.com/2017/01/14> (дата звернення: 11.06.2019).
10. Як нові медіа змінили журналістику. URL : <http://newmedia2016.digital-books.ru/> (дата звернення: 14.06.2019).